

facuta”(78). Cultura este vazuta deci ca ceea ce poate rupe planul monoton al valorilor pe orizontala pentru a produce un relief polimorf destinat meditarii nu producerii.

Daca ar trebui sa formulam o concluzie în ceea ce priveste necesitatea lecturii celor doua eseuri, am putea spune ca ele sunt destinate doar unor minti care își doresc nelinistea drept alternativa la „micile placeri de zi si de noapte”. Savoarea textelor cere gustul unor lectori dornici de meditatie si capabili de perceptii deosebite, nu unor nostalgici ai absolutului sau unor producatori de valori nivelatoare.

Codruta Cuceu

Întâlniri la Ierusalim
organizate si consemnate de Costel
Safirman si Leon Volovici, Editura
Fundatiei Culturale Romane, Bucuresti,
2001, 415 p.

Întîlnirile culturale de la Ierusalim, cu acuratetea si naturalitatea necenzurata a stilului oral, ce caracterizeaza relatarile despre ele din cartea intitulata *Întîlniri la Ierusalim*, vin parca sa contrazica ceea ce Culianu diagnostica la sfîrsitul erei comuniste, cînd vorbea, exagerînd retoric despre o disparitie a culturii romane. O carte precum cea prezentata aici poate constitui dovada clara a existentei unei nebanuite vitalitati, a unui prea plin cultural romanesc, pulsînd si în “diaspora intelectuala” cauzata de comunism.

Întîlnirile culturale de la Ierusalim prilejuiesc, de regula, unor invitati de marca ai Cercului Cultural si o întîlnire cu Cetatea ce stîrneste spiritual, provocînd în om o anumita stare de profunda reflexivitate, dublata de o senzatie de împlinire spirituala, poate de eliberare.

CODRUTA CUCEU

MA Student, MA Program in Culture and Communication, Babes-Bolyai University, Cluj, Romania. Translator of *After the Absolute* by Leonard Swidler (2003) codrutaliana@yahoo.com

KEY WORDS:

Jerusalem, Jewish culture, Romanian diaspora, Leon Volovici, Matei Calinescu, Liviu Ciulei, Nina Cassian, Mircea Eliade

Ierusalimul este orasul în care, dupa cum spunea Liviu Ciulei, în una dintre relatari, “arhitectura creste din peisaj si nu insulta cu nimic peisajul”, unde religiile si culturile lumii se întâlnesc cu tot atîta naturalete.

Oamenii remarcabili care au avut ideea unor asemenea întâlniri culturale, dar si puterea sa le faca sa aiba loc, iar mai apoi sa ne faca pe noi, în egala masura, partasii acelor dialoguri revelatoare sunt doi prieteni: Leon Volovici si Costel Safirman. Leon Volovici a emigrat în Israel la începutul deceniului opt, dupa o cariera de istoric literar la Iasi, lansîndu-se în studii de istorie si cultura evreiasca. Costel Safirman lucreaza la Cinemateca din Ierusalim, spatiu public foarte cunoscut, cautat si frecventat mai ales de catre originarii din Romania.

Ideea calauzitoare ca origine sau initiativa a demersului acestora este izvorîta din trairile au încercate de majoritatea intelectualilor israelieni care s-au format în cultura romaneasca si au contribuit la edificarea ei, iar, odata ajunsi în Israel, prin anii '70-'80, doresc sa mentina legatura cu aceasta si sa pastreze valorile în care s-au format, adaptîndu-se, totodata, unei lumi diferite. Efortul adaptativ la o alta cultura si la alte valori este în buna masura, comparabil cu al acelor intelectuali romani care au ales mai de timpuriu calea exilului în Occident, împinsi fiind de nevoia lor acuta de exprimare libera, alungati de conditiile unei cenzuri severe impuse de regimul comunist. De fapt, multi dintre invitatii Cercului Cultural de la Ierusalim sunt oameni de cultura de origine romana care si-au trait maturitatea intelectuala în

Occidentul european sau în Statele Unite ale Americii care ofereau, în primul rînd, libertati de gîndire, de afirmare profesionala si de expresie. Prin urmare, dialogurile devin ele însele marturii vii ale realitatilor romanesti din perioada comunista, dar si ale experientelor pe care le-au avut în “noile patrii”. Asa cum sugereaza Leon Volovici în discutia sa cu Nina Cassian, asemenea experiente ne ofera o imagine mult mai clara, esentializata si abstractizata, daca nu întrutotul obiectiva a vietii culturii din care provin. Se pare ca “distanta” poate oferi, în asemenea cazuri, si detasarea necesara unei obiectivitati, ce devine, uneori, aproape stiintifica. Dar dezvaluirile privitoare la Romania comunista expuse în aceasta carte de catre invitatii Cercului Cultural nu sunt nicidecum de natura strict stiintifica, desi ele pot capata valoare de marturii istorice, ci ramîn, mai degraba, dovezi afective, trairi subiective ale “dezradacinarii”, ale “înstrainarii”. Din marturiile acestea strabate o oarecare parere de rau ca Romania n-a putut ramîne scena unor exprimari libere ale intelighentiei romanesti, razbate o suferinta a înțelegerii experientelor exilului, traite ca provocari adaptative mai dificile pentru unii. Dimpotriva, pentru altii exilul a constituit însasi posibilitatea exprimarii unui anumit “sintetism” al existentei, asa cum sustine aceeași poeta, Nina Cassian, care, traînd în SUA de multa vreme, nu vede Romania de la distanta, întrucît ea *este înca în Romania*, asa cum *este*, în egala masura, *în orice parte a lumii*.

Este vorba, deci, de o punere în cu totul alti termeni a problemei apartenentei la o “patrie” sau alta,

la o cultura sau alta, de afirmarea unui “internationalism” cultural, de regasirea unui simplu si oarecum reductiv dar sintetic, în egala masura, sentiment de apartenenta doar la umanitate. Acest sentiment de apartenenta, mereu problematizat si intimidat, constituie una dintre dramele lumii evreiesti; într-o alta perspectiva el ofera acestei lumi libertatea de a se înțelege pe sine si de a putea fi privita de ceilalti ca “liantul intelectual al umanitatii”.

Începuta în 1993, dupa spargerea blocului comunist, seria acestor convorbiri culturale ar putea fi împartita pe mai multe coordonate: dialoguri cu scriitori, prozatori sau poeti, dialoguri cu publicisti, cu regizori, dialoguri cu oameni de stiinta sau politologi. De exemplu, sunt evocate în carte întâlnirile cu Nina Cassian, sosita în Israel ca oaspete al Festivalului International de Poezie de la Ierusalim, Radu Cosasu, ce traieste, deopotriva, în Romania si în Israel - unde își lansase, la Tel-Aviv, cartea *Matusile din Tel-Aviv*, lucrare semnificativa întrucât discuta, între altele, destinul intelectualilor evrei în Romania, privind lucid si critic, dar neadmitând ruptura dintre lumea romaneasca si lumea evreiasca, ideea ca cele doua culturi ar fi incompatibile, si ca pot fuziona, Norman Manea, profesor de literatura europeana la Bard College, în America, ale carui lucrari, traduse în 13 limbi, dezbat tema holocaustului, episodul deportarilor în Transnistria, criza de natura existentiala, psihologica, culturala, a artistului în conditiile desfasurarii sale într-un regim totalitar. Norman Manea este totodata autorul incitantului eseu *Felix culpa*, aparut dupa '89,

unde dezvaluie si dezbate problema angajarii politice legionare din anii '30 a lui Mircea Eliade, implicare ce revine, pe larg, în mai multe din dialogurile consemnate în carte. Un alt invitat al Cercului Cultural este scriitorul si eseistul Virgil Duda, autor a cel puțin doua carti importante, semnalate si în dialogurile sale cu Leon Volovici si Costel Safirman, *Romania. Sfîrsit de decembrie* si *Avis si destinul*, exemplare descrieri din interior ale destinului comunitatii evreiesti din Romania.

Cele mai multe dintre dialogurile purtate la Ierusalim au, de fapt, ca tema principala tocmai încercarea de reconstituire a conditiei oamenilor de cultura, în special a scriitorilor, deoarece multi dintre ei au fost obligati de conditiile politice din est sa emigreze si sa renunte la limba lor materna sau de cultura, sa caute alte cai de exprimare în diferite perioade ale secolului XX. Una dintre problemele transant evocate în acest sens, este cea ridicata de Costel Safirman, care încearca sa-si explice constatarea oarecum trista ca aceste personalitati ale culturii romane din secolul abia încheiat nu au reusit sa se afirme decât în strainatate, înregistrându-se prin anii '70-'80 o adevarata alungare a valorilor culturale din spatiul romanesc; iar acei putini intelectuali care au ramas au cazut victime compromisurilor cu regimul comunist neizbutind sa se adune în miscari reale de rezistenta politica.

Unii intelectuali foarte critici, precum Culianu, acuza o anumita pasivitate si un anumit oportunism sau pragmatism al intelectualului roman, care a preferat sa faca anumite compromisuri doar ca sa poata sa-si

continue activitatea, fie și în acest mod cenzurat. Eliade, pe de altă parte, suspecta cultura română de marginalitate. Invitat, la rîndul său, al Cercului Cultural de la Ierusalim, Matei Calinescu explica situația aproape la fel de critic ca și Culianu. Autorul cărții *Amintiri în dialog*, dovada vie a perioadei de “teroare ideologică” remarca îndurerat un provincialism al atmosferei culturale românești, combinat cu ciudate complexe de superioritate pe plan european sau chiar universal. Provincialismul acesta se manifesta printr-un exagerat accent de cultura folclorică devenită asincronă o dată cu depășirea perioadei romantice și cu intrarea în secolul XX. Este posibil ca manifestarea acestui etnocentrism să fi fost, și în spațiul românesc, una dintre cauzele antisemitismului al cărui stigmat îl poartă întreg secolul trecut. O perspectivă ușor diferită observăm la intelectualii care au rămas în țară în perioada comunistă și care au profitat de perioadele de “îmblînzire” sau “semiliberalizare” ale regimului și au încercat să-și scrie cărțile. Ei au reprezentat, totuși, doar rezistența intelectuală și culturală, mai puțin una politică. Unul dintre reprezentanții “acelei generații recuperate”, o generație care a reușit să se salveze de formarea în direcția ideologizării brutale, a fost poetul Ștefan Augustin Doinas. Acesta vorbește în numele celor care își asuma cu responsabilitate și luciditate compromisurile și se străduiesc să le depășească. Tăcerea a fost unul dintre aceste compromisuri. Ștefan Augustin Doinas, care, alături de Ion Negoitescu, Aron Cotrus, Marcel Petrisor, Ion D. Sîrbu, Nicolae Balota și alții, a fost victima unor procese, “montate”

artificial de comunisti, pentru a-l reduce la tăcere, și pentru a evita o revoluție ca cea din 1956, din Ungaria, n-a avut dreptul să publice pînă în 1964, după ce ieșise din închisoare.

Dar oricare ar fi fost alegerea lor, în măsura în care se poate vorbi de alegere în contextul comunismului, aceea de a rămîne în țară sau de a pasi pe calea exilului, cred că se poate afirma că există un sentiment general de victimizare a oamenilor de cultură în totalitatea lor, nu doar a celor de origine evreiască din România comunistă. Ei au fost într-atît de victimizați în comunism, încît se poate vorbi, iar dialogurile din carte atestă acest lucru, despre o *criză de exprimare a culturii românești chiar după '89*. Aceasta cultură se prea obișnuise poate cu o anumită încifrare sau încriptare, care au constituit secretul supraviețuirii, al existenței ei, iar socul libertății adus cu sine o cautare febrilă de noi modalități de exprimare în toate planurile artistice: literatură, teatru, film.

Extrem de relevante pentru restabilirea punctilor, a dialogului intercultural între români și evrei mi se par a fi cuvintele regizorului Liviu Ciulei, exprimate la Ierusalim, prin care acesta afirma că “schimbul de experiență în lumea culturală poate să ne învețe că e mai importantă înțelegerea decît conflictul”. În ce măsură a existat un conflict cultural, manifestat prin antisemitism, între români și evrei și în ce măsură conștiința românească este în stare să-și asume groaznică culpabilitate pentru ce i s-a întîmplat poporului evreu este, desigur, tema fundamentală a dialogurilor adunate în această carte. În context este

evocata frecvent și poziția unor reprezentanți ai generației '27, ca Eliade, de pildă, vizavi de problema evreiască și implicarea lor în mișcările politice legionare sau aderenta lor la ideologiile extremei drepte. Dosarul Eliade este discutat amanunțit în incitantele dialoguri cu Norman Manea și Matei Calinescu.

În privința raporturilor dintre romani și evrei de-a lungul perioadei comuniste și neocomuniste foarte des abordată este chestiunea existenței unei atitudini antisemite în România. Nicolae Cajal, Președintele Federației Comunităților Evreiești din România, desigur contestă antisemitismul ca fenomen în România, acceptă existența antisemitelor ca individualități, unii cu atitudini extremiste atât de cunoscute și mediatizate. Dimpotrivă, Leon Volovici constată prezența antisemitismului în spațiul românesc, dar remarcă interesul intelectualilor romani pentru valori iudaice, de exemplu pentru mistică iudaică. Edificator, în acest sens, este dialogul cu profesorul Moshe Idel, expert în

cabala și mistică iudaică, ale căror cărți sunt traduse, citite și comentate și în limba română. Dialogul este interesant și extrem de important, deoarece Moshe Idel face însemnate precizări și aduce câteva explicații legate de Cabala. Nu sunt neglijate, însă, nici discuțiile cu regizori și actori, precum Mircea Danieliuc, Radu Gabrea, Mircea Saucan, Victor Rebengiuc, Mariana Mihut și Victoria Cocias, care oferă o imagine a evoluției teatrului și cinematografiei românești, înainte și după '89, sau colocviile prilejuite de operele unor personalități precum Paul Celan, Irina Gorun sau de editarea *Jurnalului* lui Mihail Sebastian. Remarcăm apoi întâlnirile ocazionate de oferirea premiului Sebastian Costin lui Lucian Raicu, Alexandru Sever și Iordan Chimet.

Cartea despre întâlnirile de la Ierusalim, datorată lui Leon Volovici și Costel Safirman reprezintă un veritabil model de dezbateri culturale, de valorizare a unor dialoguri interculturale.